

КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУДАГЫ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР
НЕ КОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАУЧИТЬ НА КИРГИЗСКОМУ ЯЗЫКУ
SOME PROBLEMS OF TEACHING KYRGYZ LANGUAGE

Ураимов К.М. – п.и.к., доценттин м.а.
Жалал-Абад мамлекеттик университети, Uraimov72@mail.ru

Аннотациялар: Бул макалада кыргыз тилинин учурдагы эң көйгөйлүү маселелери, башка улуттун өкүлдөрүн мамлекеттик тилге үйрөтүү, кыргызча кеп адеби, кеп маданияты сыяктуу маселелер каралат.

В этой статье рассматриваются самые проблемные задачи кыргызского языка, привитие национального языка к другим национальностям, культура диалогового языка, культура речи изучается.

This article considers the present day problems of Kyrgyz Language as teaching a state language to other nationalities, ethics of speech, culture of speech in the Kyrgyz Language.

Кыргыз тилинин учурдагы эң көйгөйлүү маселелеринин бири бул - мамлекетибиздеги башка улуттун өкүлдөрүн мамлекеттик тилге үйрөтүү болуп эсептелет. Ал үчүн тил үйрөнүүнүн зарылдыгын түзүү абдан зарыл маселелерден экендиги талашсыз маселелерден. Буга чейин практикадан белгилүү болгондой өз ара пиркирлешүү, бирин-бири окуп, жазып, угуп, сүйлөшүп түшүнүү сыяктуу ишмердүүлүктөр окуучулардын негизги практикалык ишине айланганы жакшы көрүнүш. Ошентсе да кыргыз тилин үйрөтүү же кыргыз тилин үйрөнүү зарылдыгы байкалбайт. Өндүрүштө бардык иш кагаздары кыргыз тилине өткөнүнө карабай даале болсо расмий тилде жүргүзүлүп жатканы зарылдыктын жоктугунун бир белгиси экендигин далилдеп турат. Эгерде биз кыргыз тилинин зарылдыгын камсыз кылбасак анда кыргыз тилин үйрөнүүнүн зарылдыгы белгисиз бойдон калары шексиз. Андыктан турмуш-тиричиликте зарыл маселерди талап кылган кырдаалдарда кыргыз тилинин зарылдыгын жаратуу шарттуу көрүнүш. Андай кырдаалдарга иш кагаздарынан сырткары күндөлүк турмуш-тиричиликтеги ар түрдүү карым-катыштар мисал боло алат. Буга турмуштук айрым көрүнүштөрдү белгилей кетели. Бөлмөгө орус улутундагы жигит шайдоот кирип келди да салам бере кетти.

- Здравствуйте!
- Здравствуй!-деп саламдаштык.

Анын себеби эмнеде? Же эмне ага, кайсыл тилде кайрылса ошол тилде жооп берүүгө милдеттүү белек? Эмнеге өз эне тилибизде эле жооп берүүгө болбосун. (мисалы, Саламатсызбы? Келиңиз, эмне жумушуңуз бар эле? ж.б.)

Айрым учурда жогорудагы көрүнүштүн тескериси болуп, өзүбүз ыңгайсыз абалда калган учурларыбыз бар. Мисалы, ошол сыяктуу эле башка улуттун өкүлдөрүнө ошол улуттун тилинде кайрылганыбызда биздин сөзүбүзгө кыргыз тилинде так жооп берип, уят кылган көрүнүштөр көп эле кездешип келет. Мисалы,

- Здравствуйте дядя Гена!
- Ассалоом алейкум уулум! Кандай, балдар аманбы? Келин ден соолугу жакшы иштеп жатабы? ж.б.у.с.

Оюбуз куруу болбос үчүн айрым окумуштуулардын ойлорун ортого таштагым келет.

Профессор С. Рысбаев өзүнүн “Сөз жөнүндө дастан” деген эмгегинде: “Эне тили дегенибиз менен энелерибиз сүйлөбөсө, ал кимдин тили болот? Эне тилибиз – кыргыз

тили- деп какшап туруп, аны энелерибиз өзү өгөйлөп турса эмне деген эл болобуз? Болбосо мурда балдарыбыздын тили орусча чыкчу эле, эми неберелерибиздин тили чет тилдерче чыга баштаганына кейигенден кубанганыбыз көп”-деп жан дүйнөсүн түйшөлткөн оюн ортого таштаса, [4, 18] туңгуч улуттук “Алиппебиздин” автору, окумуштуу И. Арабаевдин “Ар бир улут өзүнө енчлүв тили болбой улут болалбайт”-деп айтканы тилибиздин эртеңи үчүн ойлонуу учур талабы экендигин дагы бир жолу бышыктап отурат.[5, 58] . Анткени тилибиздин келечеги аны кастарлап, улам атадан балага асырап өткөрүп берүүгө жараша болот тура.

Ал эми окутуучу тил үйрөтүүдө окуучунун күндөлүк турмушта колдонуп жүргөн сөздөрүн өз орду менен колдоно билүүсүнө абдан көңүл буруусу зарыл. Анткени биринчиден тилге болгон мамиле, экинчиден жоопкерчилик, үчүнчүдөн тилди сыйлоо жана тилге болгон мамиленин жөнгө салынышы болсо, улуттар ортосундагы бири-бирине болгон жакындашууга да абдан жакшы шарт түзүлмөк. Ушундай маселеге кайрылган дагы бир окумуштуунун оюн талдап, карап көрөлү. Окумуштуу Б. Абдухамидова пикир алышуунун бирден бир ыңгайлуу жолу же ыкмасы катары кеп адебин эсептейт. Ал өзүнүн “Кыргызча кеп адеби” деген эмгегинде ар түрдүү кырдаалдарда кыргызча пикирлешүүнүн айрым ыкмаларын сунуштайт. Анда берилгендей кеп адебин:

1. Байланышуу адеби;
2. Сурап алуу, сурап билүү адеби;
3. Талаш-тартыш адеби;
4. Эмоционалдык-экспресивдүү кеп адеби сыяктуу топторго бөлөт. [1, 9-11]

Жогорудагы окумуштуу тарабынан сунушталган пикирлешүү ыкмаларынан активдүүсү бул – байланышуу адеби болуп эсептелет. Анткени турмушта эң көп колдонулат.

Окуучулардын сабак учурунда кыргыз тилиндеги сөздөрдү так жана туура пайдалана билүүсү үчүн турмушта көп кездешүүчү сөздөрдү активдештирүү зарыл мындай ойду доцент А. Акматова да ырастайт. Ал өзүнүн “Кеп маданиятын өзбек мектептеринде окутуу” - деген эмгегинде кыргыз тилин башка улуттун өкүлдөрүнө үйрөтүүдө, албетте, кеп маданиятын жетекчиликке алуу керек дейт. [2, 11] Ошондой болсо да алардын күндөлүк турмушундагы колдонулган активдүү сөздөргө басым жасоону туура деп карайт.

Ал эми профессор С. Рысбаев сөздүн ушунчалык керемет күчкө ээ экендигин, аны мурдатан эле ата-бабаларыбыз абдан барктап, даңктап келгендигин, ар бир сөздүн өзүнчө орду бар, өзгөчө касиетке ээ экендигин, андыктан аны өзүнүн мезгили келгенде гана айтууну кеп маданиятындагы эң зарыл көрүнүш катары белгилейт. [4, 9] Жогорудагы айтылгандардын баары айланып келип эле тилдин тазалыгына келип такалат. Тилдин тазалыгы өзгөчө баалуу. Тили таза эмес адамдар тилдин тазалыгын бузат. Мындай көрүнүш практикада көп эле кездешип жүрөт. Мисалы, сессия жүрүп жаткан мезгилде депутаттарыбыз тарабынан пайдаланылган сөздөрдөн: незаконно курулган үйлөр снос кылынат, обходной жолдорду жасайбыз, экономикабыз не прозрачный болуп жатат ж.б. [3, 121]

Жогорудагыдай көрүнүштөрдүн жыйынтыгы окуучунун сүйлөө кебине кедергисин тийгизбей койбойт. Ошондуктан тилге болгон мамилени, көз карашты калыптандыруу зарыл. Кандай болгондо да тил үйрөнүүнүн зарылдыгын камсыздоо керек. Мындай маселени окуу мекемелеринде эле эмес, Кыргызстандагы бүтүндөй ишканаларда түрдүү багыттагы уюмдарда да жандандыруу зарыл. Мамлекеттик тилди үйрөтүүдө жашап жаткан ар бир адамдын чөйрөсүнө жараша ишке аша тургандыгы баарына белгилүү. Ошондой болсо да көпчүлүк мезгилде кайдыгерликтен тилибизге болгон мамилени өзгөртүү мүмкүн болбой жатат. Ар бирибиз абийирдүүлүк менен мамиле жасаганыбызда гана

окуучуларыбыз адептүү жана маданияттуу пикир алышууга жетишишет. Балдар - биздин келечегибиз. Андыктан алар үчүн кам көрүүбүз абзел.

Жыйынтыктап айтканда учурда кыргыз тилин үйрөтүүдө жогоруда айтылган айрым мүчүлүштүктөрдүн терс таасири болгондуктан кыргыз тилин үйрөтүү абдан актуалдуу бойдон кала бериши анык. Ошондуктан тилди үйрөтүүнүн ыңгайлуу инновациялык технологияларын өз орду менен пайдалана билүү зарыл.

Адабияттар:

1. Абдухамидова Б.А. Кыргызча кеп адеби. –Б.: 2007, -108 б.
2. Акматова А.А. Кеп маданиятын өзбек мектептеринде окутуу. –Б.: 2002, -221 б.
3. “Илим жана студент” (ЖАМУнун жарчысына тиркеме) 2014. №1, -226 б.
4. Рысбаев С.К. Сөз жөнүндө дастан. –Б.: 2012, -160 б.
5. Эл дөөлөтү – эне тил: макалалар, маектер, ырлар /Түз.: С. Станалиев. –Б.: Турар, 2012. -300 б.

Рецензент:

Сакиева С.С. – п.и.д., профессор